

СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАРГІНАЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Жижко О. А.

У статті надано результати педагогічного аналізу концептуальних засад освіти дорослих на сучасному етапі розвитку науки. Автором встановлено, що сучасний андрагогічний підхід характеризується конфронтацією особистого, соціально-культурного та професійного досвіду одного дорослого (учня) з іншим (вчителем) у процесі навчання. Освіта дорослих полягає в консолідації, підтримці та поширенні інтересу до навчання, відкритті нових перспектив соціально-культурного та професійного життя; аналізі професійної траєкторії дорослого, його особистого зростання та ролі в ньому нових знань.

Ключові слова: освіта дорослих; концептуальні засади освіти дорослих; сучасний андрагогічний підхід.

В статье представлены результаты педагогического анализа концептуальных основ образования взрослых на современном этапе развития науки. Автором выявлено, что современный андрагогический подход характеризуется конфронтацией в процессе обучения личного, социально-культурного и профессионального опыта одного взрослого (ученика) с другим (учителем). Образование взрослых заключается в консолидации, поддержке и распространении интереса к учебе; открытии новых перспектив социально-культурной и профессиональной жизни; анализе профессиональной траектории взрослого, его личного роста и роли в нем новых знаний.

Ключевые слова: образование взрослых; концептуальные основы образования взрослых; современный андрагогический подход

The article presents results of the pedagogical analysis of conceptual foundations for adult education at the present-day stage of scientific development. The author has established that the modern androgogical approach is characterized by confrontation of personal, social, cultural and professional experience of one adult (a student) with another (a teacher) in the educational process. Adult education consists in consolidation, support and promotion of interest in learning, discovery of new perspectives in social, cultural and professional life, analysis of adult professional trajectory, personal growth and the role of new knowledge in it.

Key words: adult education, conceptual foundations of adult education, modern androgogical approach.

Одним із важливих завдань, що стоять перед людством у ХХІ ст., є необхідність постійного засвоєння нових знань та неперервна їх актуалізація, можливі за адекватної підготовки для аналізу існуючих проблем, їх розв'язання та пошуку альтернатив за допомогою креативного мислення, рефлексії, критичного ставлення до дійсності та розвитку дослідницьких навичок, прагнення до відкриття.

Питання освіти дорослих та концепції освіти впродовж усього життя привертали увагу людей ще з античних часів. Сьогодні ця проблема є надзвичайно актуальною, вона пов'язана зі швидким застаріванням раніше отриманих навичок та необхідністю отримання нових. В останні десятиріччя процеси глобалізації, науково-технічний прогрес, міграційний рух в усьому світі вимагають того, щоб людина набувала нових знань все своє життя. Наша освіта не закінчується після випуску з середньої школи, ВНЗ або аспірантури, тобто після закінчення формального навчання та отримання офіційного диплому, а, скоріше, розпочинається з цього моменту та набуває якісно нового сенсу. Формальна освіта надає людині тільки фундамент знань, так би мовити, платформу для подальшого когнітивного, особистого та професійного розвитку впродовж "дорослого" життя.

Освіта дорослих є складовою загального освітнього простору, в якому освіта визначається як процес соціалізації, за допомогою якого суспільство передає своїм новим членам (молодому поколінню) через соціальні інститути знання, морально-

етичні цінності, навички, норми поведінки, інструментарій для діяльності індивіда в різних життєвих сферах. Отже, освіта передбачає передачу стандартів поведінки, що заздалегідь встановлені групами людей з найбільшим життєвим досвідом та повинні бути засвоєними і втіленими на практиці учнями із покоління в покоління [9, с. 25].

Існують три види освіти: формальна, неформальна та інформальна. Формальна освіта здійснюється в дошкільних, шкільних та вищих навчальних закладах, державних або приватних, при закінченні яких людина отримує офіційний документ, що акредитує її освітній рівень (дошкільний, неповний середній, середній, вищий, післядипломний). Неформальна освіта отримується на курсах, семінарах, у гуртках або інших тимчасових та короткострокових навчальних заходах та не акредитує ніякий освітній рівень. Інформальну освіту людина одержує впродовж усього життя завдяки спілкуванню з іншими людьми та впливу навколишнього середовища.

Наукою, яка займається питаннями освіти молодого покоління, є педагогіка, що походить від грецького слова *pedagogía* (*paidos* – дитина і *ago* – вести, направляти). Метою педагогіки є організація навчального процесу, при цьому беруться до уваги фізіологічні, психологічні, інтелектуальні та інші особливості тих, хто буде навчатися, а також соціально-культурна характеристика суспільства, в якому живе учень. Допоміжною педагогічною дисципліною є дидактика, що вміщує в себе набір стратегій (педагогічних технологій) для фасилітації навчання [11, с. 3].

Таким чином, педагогіку можна визначити як науку та мистецтво навчати, тобто передавати знання, досвід, морально-етичні цінності тощо за допомогою різних засобів, якими можуть бути власний досвід вчителя, природа, лабораторії, дидактичний матеріал, підручний матеріал, технічні засоби, мистецькі твори, мова, корпоральне вираження, символи та інші проксемічні компоненти (вербальне та невербальне вираження). Однак педагогіка займається проблемами навчання тільки підростаючого покоління.

В античні часи, коли було сформульовано поняття "педагогіка", вважалося, що навчання стосується тільки дітей і має відбуватися в навчальному закладі; людину можливо виховати, навчити тільки в певний період її життя – у дитинстві. Проте з др. пол. XVIII ст. з появою робіт Миколи Грундтвіга про неперервну освіту ця ідея починає розвінчуватися. Стає зрозуміло, що навчання є процесом, що постійно супроводжує людину протягом усього життя і не існує такого періоду, коли б соціальне або природне середовище, що оточує індивіда, не мало на нього впливу. Зміни в поведінці людини, її світогляді, поглядах, ідеології, звичках тощо відбуваються навіть у дуже похилому віці. Сама есенція людини говорить про те, що вона може навчатися все своє життя. Незважаючи на те, що, безумовно, в дитинстві та юнацтві інтелектуальний розвиток індивіда проходить у якісно інших умовах, цей процес не припиняється і в дорослому віці [10, с. 16].

Беручи до уваги вищесказане, освітню науку та майстерність неперервного виховання і навчання людини в будь-який період її фізіологічного та психічного розвитку (дітей, підлітків, молоді, дорослих) і будь-яких особливостей її культурного, соціального та ергологічного життя, доречно називати *агогікою* (*Ciencias Agógicas*), або *антропоагогікою* (*Antropos* – людина, *ago* – вести, проводити). Ця дисципліна, в свою чергу, підрозділяється на:

- пайдагогіку (*Paidagogía*), що вивчає питання виховання дітей дошкільного віку;
- педагогіку (*Pedagogía*), що займається проблемами навчання дітей молодшого шкільного віку;
- гебегогіку (*Hebegogía*), що розглядає освіту підлітків та середню освіту;
- андрагогіку (*Andragogía*), що турбується про освіту молоді та дорослих середнього віку;
- геронтологіку (*Gerontogogía*), що займається проблемами навчання дорослих третього віку [9, с. 43].

Отже, при розгляді підрозділів науки агогіки можна перекоонатися, що предметом педагогіки є процес навчання людини у віці з 6 до 12 років, тобто впродовж незначної частини її життя. Даний підрозділ агогіки не включає в себе особливості навчального процесу ні підлітків, ні дорослих. Цими питаннями займаються спеціальні дисципліни, а саме гебегогіка, андрагогіка та геронтологіка.

Таким чином, освіта дорослих є феноменом, який за своїм специфічним характером потребує окремого вивчення. Доросла людина як суб'єкт освіти діє в певних фізичних та соціальних умовах, на її діяльність мають вплив різні історичні, географічні, інституційні та інші фактори. Її організм досяг свого антропометричного, анатомічного та фізіологічного розвитку, має певну морфологію, фізичну силу, психоматичну характеристику, що разом становлять її індивідуальність. Отже, фактори, що впливають на освіту дорослих, відрізняються від тих, що є значущими для процесу навчання дітей та підлітків, і потребують спеціального аналізу [8, с. 30].

Важливість андрагогічного підходу до навчання дорослих виправдана також тим, що дорослість є біопсихолого-соціальною та ергологічною (гр. "ергон" – праця та гр. "логос" – слово, трактат) дійсністю; доросла людина має здатність навчатися впродовж усього життя, а для елементарного виживання та розвитку суспільства в нових постіндустріальних умовах необхідно неперервно виховувати та навчати всіх членів цього суспільства.

Андрагогічний підхід є необхідним компонентом освіти дорослих. Він базується на методі індивідуальної, соціальної та ергологічної орієнтації дорослої людини для розвитку в ній навичок самодетермінації. Освіта дорослих відрізняється від процесу виховання дітей, метою якого є формування зрілості, розвиток психічних структур дитини або підлітка, навчання поведінки в суспільстві, в колективі, заміна існуючих уявлень учня про вчителя та бажання "переробити" його, зробити схожим на себе. Доросла людина не потребує цих педагогічних дій, тому що вона вже є зрілою та може самостійно прийняти рішення про згоду чи незгоду з будь-якими ідеями або діями соціальної групи, до якої вона належить, де має рівні права та обов'язки з іншими членами та може раціонально впливати на власне життя й життя суспільства. Для цього дорослому потрібні знання та мотивація. Освіта дорослих не передбачає передачу культурного універсуму від одного покоління іншому, в ній не існує фігура вчителя в строгому розумінні її як "того, хто виховує", "нав'язує" учневі бачення світу дорослих. З даної точки зору освіта дорослих може мати бідирективний або монодирективний характер [9, с. 64].

Таким чином, андрагогічний підхід характеризується конфронтацією особистого, соціально-культурного та професійного досвіду одного дорослого (учня) з іншим (учителем) у процесі навчання, а також взаємообміном та взаємозбагаченням духовними цінностями (знаннями, почуттями, досвідом тощо) одне одного. В процесі освіти дорослих немає чіткої диференціації між учнем та вчителем, вони обидва є індивідами з певним досвідом, обидва рівноправні члени суспільства. Традиційне розуміння навчання, що має дві основні складові: "той, хто навчає, знає", і "той, хто навчається та не знає", – теоретично не існує в андрагогії. З'являється новий тип взаємозбагачувальної діяльності, в якій тим, хто навчається, є не тільки учень, а й учитель. Ця ситуація проявляється з найбільшою активністю, коли дорослий учень має вагомий елементи для рефлексії та обговорення з учителем змісту навчального матеріалу [11, с. 6].

Іншою характеристикою андрагогічного підходу є раціональність, що пов'язана з логічною та діалектичною формою мислення дорослої людини. Дорослий чітко усвідомлює, для чого він навчається, він оцінює індуктивно або дедуктивно позитивні наслідки свого освітнього процесу, сам приймає рішення про необхідність навчатися; планує свої навчальні дії та реалізує їх згідно з безпосередніми професійними, трудовими та життєвими інтересами.

Освіті дорослих притаманні також такі риси, як уміння абстрагувати та втілювати отримані нові знання в практику. Доросла людина здатна до абстрагування та раціонального мислення, вона вміє використовувати свій досвід для вирішення повсякденних життєвих, соціальних та професійно-трудова проблем. Ці навички інтеграції та втілення знань мають функціональний характер та забезпечують і поширюють мотивацію дорослих учнів, що сприяє трансформації емоційно-вольової поведінки [10, с. 22].

Андрагогічний підхід принципово відрізняється від педагогічного тим, що функцією останнього є стимуляція, спостереження, догляд за поведінкою дитини, розкриття та спрямування в потрібне русло її природних здібностей, інстинктів, емоцій, прищеплення навчальних, трудових та морально-етичних навичок, а також викликання та поглиблення її інтересу до навчання, прагнення до позитивних навчальних та виховних результатів. Тобто головною метою педагогічного процесу є розбудова особистості учня. Проте андрагогіка має інші завдання, в її цілі не входить викликання

інтересу та стимулювання мотивації студента, які він і так має. Освіта дорослих полягає в консолідації, підтримці та поширенні інтересу до навчання, відкритті нових перспектив соціально-культурного та професійного життя; орієнтації та порад щодо навчання; підвищенні професійно-трудової кваліфікації, актуалізації знань та умінь, роз'ясненні необхідності подальшого особистого розвитку та культурного збагачення; аналізі професійної траєкторії дорослого, його особистого зростання та ролі в ньому нових знань.

В умовах неперервної освіти пряме педагогічне керівництво замінюється опосередкованим, навчання все більше набуває форми самонавчання. Тому викладач дорослих має володіти специфікою навчання та самонавчання дорослих учнів, враховувати їх психолого-фізіологічні особливості. Проблема можливостей дорослої людини щодо навчання є одним з напрямів наукових досліджень світової науки [7, с. 175].

Іншим важливим питанням є визначення поняття дорослого учня. Наприклад, в латиноамериканських освітніх системах, в яких освіта дорослих асоціюється з ліквідацією неписьменності, програми народної освіти для дорослих спрямовані на всіх громадян віком від 15 років, що не мали можливості закінчити початкову та неповну середню школи. Проте існують наступні визначення дорослого, що навчається. Це людина, яку характеризують п'ять особливостей, що відрізняють її від недорослого учня: вона уособлює себе самостійною, самокерованою особою; вона накопичує все більший запас життєвого (повсякденного, професійного, соціального) досвіду, що є важливим джерелом навчання її самої та людей, що її оточують; її готовність до навчання (мотивація) визначає її прагнення за допомогою навчальної діяльності вирішити свої життєво важливі проблеми та досягнути конкретної мети; її прагнення до реалізації отриманих знань, умінь, навичок та якостей; її навчальна діяльність зумовлена часовими, професійними, повсякденними, соціальними факторами [4, с. 116]. Дорослий учень є особою дорослого віку, що поєднує навчальну діяльність з участю у сфері оплачуваної праці [2, с. 45].

Отже, на сучасному етапі розвитку науки андрагогіка визначається як дисципліна, що займається питаннями виховання та навчання дорослої людини, тобто людини, що досягла свого найвищого розвитку з фізіологічної, органічної та морфологічної точок зору. Ця наука ґрунтується на ідеї, що розвиток людини в психосоціальному аспекті, порівняно з іншими біологічними істотами, відбувається безперервно і постійно впродовж усього її життя, тому необхідно вивчати процеси розвитку дорослого для розуміння умов, що їм сприяють, та розробки методики викладання даній віковій групі.

Таким чином, сучасна концептуалізація андрагогічного підходу передбачає нове ставлення людини до освіти, замінюючи його звичним сприйняттям навчання в школі або інших навчальних закладах для отримання диплому про той або інший навчальний рівень. Освіта дорослих не може обмежуватися тільки формальним навчанням, вона, безумовно, включає в себе неформальні та інформальні засоби отримання знань та умінь; освітній процес є неперервним. З цього приводу доречно згадати слова бразильського педагога П. Фрейре: "Чим більше людина аналізує реальність та власну життєву ситуацію, тим більше усвідомлює необхідність впливати на цю реальність та змінити її" [9, с. 73]. Можна стверджувати, що питаннями, які турбують сучасних науковців-освітян, є проблема взаємостосунків та ролей у навчальному процесі дорослого учня та викладача; проблема можливостей дорослої людини щодо навчання; а також проблема неформальної та інформальної освіти дорослих.

Література

1. Бідюк Н. М. Теорія і практика професійного навчання безробітних у США : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Бідюк Наталя Михайлівна. – К., 2009. – 431 с.
2. Громкова М. Т. Андрагогіка: теорія і практика образования взрослых : учеб. пособие для системы доп. проф. образования ; учеб. пособие для студентов вузов / М. Т. Громкова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005.
3. Змеев С. И. Технология обучения взрослых : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 128 с.
4. Змеев С. И. Андрагогіка: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
5. Колесникова И. А. Основы андрагогіки / И. А. Колесникова. – М. : Академия, 2003. – 240 с.

6. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у Скандинавських країнах (друга половина XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Огієнко Олена Іванівна. – К., 2009. – 500 с.

7. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.

8. Сігаєва Л. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (друга половина XX – початок XXI століття) : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / Сігаєва Лариса Євгенівна. – К., 2010. – 559 с.

9. Hernández G. E. Situación presente de la educación de las personas jóvenes y adultas en México / G. E. Hernández. – México : CREFAL, 2008. – 170 p.

10. Jarvis P. Adult education and Lifelong Learning : Theory and practice / P. Jarvis. – 3rd edition. – London and New York : RoutledgeFalmer, Taylor and Francis Group, 2004.

11. Márquez A. Andragogía. Propuesta Política para una Cultura Democrática en Educación Superior. Ponencia presentada en el Primer Encuentro Nacional de Educación y Pensamiento, 9–11 de julio de 1998, Santo Domingo, República Dominicana. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://ofdp_rd.tripod.com/conferencia/amarquez.html (15.01.2011). – Назва з екрану.